

הלבנות לולב תרניתרנא

ביחד נקרא אנדרה¹) הוא המנגעני² ומפח זה צריך שהוא מהשררה עצמה לבד מן העלין הארוכים היוצאים למעלה לאחר שכלתה השררה³.

ויש אומרים⁴ שמתחים אלו הן קמנים שאין בכל מפה רק שלשה גודלין ושליש ונמצא ששלשה מתחים אין בהם רק עשרה גודלין והלולב י"ג גודלין ושליש⁵ ויש לסמוך על דבריהם בשעת הרחק⁶ וכן בדיעבד שכבר בירך על אגודה שאין בה רק כשיעור זה יצא ואין צריך לחזור ולברך אלא יטול מינים כשרים בלא ברכה:

ב למעלה אין להם שיעור שאם רוצה להוסיף על שיעורן הרשות בידו להוסיף כמה שירצה⁷ ובלבד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מהאגודה מפה כדי נענועו⁸:

תרנא דין נטילת לולב וברכתו וכו' ו"ו סעיפים:

א מצות⁹ ארבעה מינים הללו הוא שיטול כל אחד ואחד מישראל¹⁰ אחרונ אחד בידו אחת ובידו השנית¹¹ יטול לולב אחד ושני בדי ערבה ושלישה בדי הדס¹².

ובשעת הרחק¹³ שאי אפשר למצוא שלשה בדי הדס יוצא ידי חובתו בכד אחד¹⁴ אפילו נקטם ראשו¹⁵ (עיין ס' תרמ"ו¹⁶).

ואם נטל שלשה מינים אלו עם האחרונ בידו האחת לא יצא ידי חובתו¹⁷ שהרי אחרי שנאמר פרי עץ הדר נאמר כפת תמרים בלא וא"ו כלומר שלא נאמר וכפת כמו שנאמר וענף תג' וערבי תג' מכאן אתה למד שהאחרונ הוא צריך להיות בפני עצמו ולא יהיה באגודה אחת עם הלולב עם מיניו כמו ההדס וערבה שנכתב בהן וא"ו המוסיף על ענין ראשון ולכך מותר לאגודן עם הלולב¹⁸ (ואדרבה מצוה מן המובחר הוא לאגודן כמו שיתבאר¹⁹).

ויש חולקין²⁰ על זה ואומרים שלא מיעט הכתוב אלא שלא יהא האחרונ נאגד עם הלולב

¹ ראה גדיל תורה (נג.) ג ע' נב.

² רש"י שם ד"ה אינא. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1162 הערה 23.

³ רש"י שם ד"ה שדרו, כהעת רבי יוחנן שם. רמב"ם שם. מור ולבש ס"א.

⁴ ז' טרפון בביתא שם, כפירוש רבין בנגרא שם, וכשמואל פספס כ"י טרפון. הר"יין נאח דל' לולב (עמ' צו). השנות הראב"ד שם. רא"ש פ"ג ס"ו. מור ורעה הא' בשול"ע שם.

⁵ ח הר"יין גיאת שם (שגם הטפח הרביעי של הלולב הוא קמון). רש"י שם ד"ה אמת. תוס' ד"ה צא. רמב"ם שם ד"ה גומא, ור"ן (מן, א) ד"ה מיהו, כשם רבנו יונה. מור ורעה הא' בשול"ע שם.

⁶ רמ"א שם (שיק לבתחלה נוהגין כדעת הא'). וראה לעיל ס' תרנב סכ"ג, שאם הם פחותים מכשיעור, אין נשליץ אף בשעת הרחק אפילו בלא ברכה.

⁷ י ר"ף שם, כנגמרא מנחות מב, א. א. רא"ש שם. רמב"ם שם. מור ושול"ע ס"ב. וראה גם לעיל ס' תרנב סכ"ט (לענין אחרונ).

⁸ יא ר"יין נאח דל' לולב (עמ' צו). רמב"ם שם ד"ה ור"י. ר"ן שם ד"ה אמת. שול"ע שם (ויש מי שאומר). לבוש ס"ב. וראה גם לקמן ס' תרנא ס"א.

סימן תרנא

א לכללות סימן זה - ראה דברי נתיבות או"ח ע"ד, ב ואילך.

⁹ בביתא מא, ב תוס' כמ, ב ד"ה בענין. רא"ש פ"ג ס"ב. טור ושו"ע ס"א. וראה דברי נתיבות שם ס"א וקרא ס"ק א. וראה לעיל ס' רצו ק"א ס"ק ג, שאף שנשים פמורת יכולות לברך (כל ז' ימי החג).

¹⁰ ג נהרא דל, ב (שלא ירא אחרונ ענחם באגודה, כדלקמן בהמשך הסעיף). ל, ב (לולב בימין ואחרונ בשמאל, כדלקמן ס"א). לפירוש המ"א ס"ק ו.

¹¹ ד משנת ד, ב כרבי ישמעאל. רמב"ם פ"ו ת"ו. מגיד משנה שם בשם כל הנאונים. מור ושול"ע שם.

¹² ח רמ"א ס"א (שבשעת הרחק מני בחד ללא קמון). ח"א ס"ק א (שבשעת הרחק אפילו בחד קמון). וראה דברי נתיבות שם ס"ב וקרא ס"ק ג.

¹³ ו רמב"ן בחד לולב סף ענין הדס קמון. כרבי עקיבא שם. רמב"ם שם. ב סד"ה מי"ג. אחרות חיים הל' לולב ס' יב. רמ"א שם. ולענין ערבה ראה דברי נתיבות שם ק"א ס"ב.

¹⁴ ז רמב"ן שם. מ"א שם.

¹⁵ ח סעיף אי (דין הדס שנקטם ראשו).

¹⁶ ט מאזיר ל, ב. סד"ה הדס במחזיקי, בשם הכמני לגיל. אדרות חזיים שם ס' יג. וכל בו הל' לולב ס' יא (למ, כ). כשם רבנו שלמה. ב"י ד"ה וכתב עוד. לבוש ס"ב. כשם יש מי שאומרים. ח"א ס"ק י. וראה גם לקמן ס"ו.

¹⁷ י נחמד דל, ב ורש"י ד"ה כול.

¹⁸ יא במקף הבא.

¹⁹ יב ט"ו ס"ק י"ד. אליה רבת ס"ק י בשם אמריכל בשם רבנו ברך. וראה דברי נתיבות שם ס"ד.

הלכות לולב תרנא

שסא

ומינו באגודה אחת ממש אבל כל שאינו אגודו ממש באגודה אחת אע"פ שנוטמן בידו אחת אין בכך כלום ויוצא ידי חובתו מן התורה.

ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה ואם בידך ונמל שניהם בידו אחת יהודר וימלם בשתי ידיו בלא ברכה¹ דספק ברכות להקל ושמא יצא בברכה הראשונה:

ב ומצוה² מן המוכרח³ לאגוד הלולב עם ההדס וערבה באגודה אחת משום נוי⁴ שנאמר⁵ זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות⁶:

ג ומותר לאגוד אפילו בחוט ובמשיחה⁷ אע"פ שחוט האגוד הוא מין אחר ואינו ממינים שבלולב והרי יש כאן בידו חמשה מינים אע"פ אינו עובר משום כל תוסף כיון שהאגוד אינו מעיקר המצוה⁸ אלא הוא הידור למצוה⁹ ולא הזוהרה תורה אלא שלא להוסיף בעיקר המצוה¹⁰:

ד ומותר לאהז את הלולב בידו במקום האגוד בשעה שאוחזו לצאת בו ידי חובתו ואע"פ שהאגוד חוצץ בין ידו ללולב ומינו אין בכך כלום כיון שהאגוד הוא לנוי ולהדור מצוה וכל שהוא לנוי אינו חוצץ¹¹ מפני שהוא בטל לגבי הלולב ומינו וכאלו הוא מגוף הלולב ומינו¹²:

ה ואפילו אם נשר מעלי הלולב או מעלי ההדס וערבה ונשארו העלין בתוך האגוד בענין שעלין הללו חוצצין ומפסיקין¹³ בין ידו ללולב¹⁴ אין בכך כלום כיון שרבי החוצץ הוא ממינים שבלולב ומין במונו אינו חוצץ¹⁵ אבל אם דבר שאינו ממינים הללו מפסיק ביניהם לידו¹⁶ בשעת נטילה לא יצא ידי חובתו בנטילה זו לכך צריך לזוהר מאד להסיר החוט שרגיל להיות כרוך סביב ההדס כשמביאין אותן ממרחקים¹⁷.

אבל מותר לכרוך ההדס בעלי הלולב? או בעצי ערבה דקים¹⁸ כיון שהכרך הוא ממינים שבלולב אינו חוצץ:

ו יש נוהגים¹⁹ לעשות האגוד בדרך זה שכורכין סביבות שלשה מינים אלו עד שיהיו מהודקין היטב ותוחבין ראשי הכרך לתוך עיגול הכרך סביב שלשה מינים אלו ויש מחמירים²⁰ בקשרים שני ראשי הכרך בשני קשרים זה על גבי זה וכיו"ל²¹ שאי אפשר

כה נגזר, ל, ב, כרנא. מור ושוע"ע ס"א.
כו לבוש ס"א.
כז ונמא שם. מור ורמ"א ס"א.
כח ולענין בין מין למין, ראה רבינו נחמיה שם ק"א ס"ק ד. ובסידור (דנין הלולב): לולב ודחם וערבה דיו קשורים ואגודים יחד ולא יהיה חוט או משיחה חוצץ ביניהם, וש"פ.
כט מנתנים (קלוינין) ס' מה. מדר"ל הל' לולב (ע' שעב). רמ"א שם.
ל ח"א ס"ק ב.
לא ראה לבוש שם (סביב הג' מינים יחד).
לב מדרכי רמז תשמת, בשם ראב"ה ס' תרמו (קשר א' ובירכה). רדכי משה ס"ק א (שכן נהגין אף בחול). רמ"א ס"א (כריכה ותחיבה). כפרוש המ"א ס"ק ג (דהיינו אף בחול). לבוש ס"א. וראה רבינו נחמיה שם ס"ה וק"א ס"ק ד.
לג רש"י ל, ב ד"ה ופליג. ר"ף (מז, א). רא"ש פ"ג ס"יב (ראה תהנות אשוי שם). מרדכי שם בשם היראים (תשלם) ס' תכב. סוד ושוע"ע ס"א.
לד ברייתא שם (הותר אגודו ביו"ט). מור ושוע"ע שם (אם

יג ראה לקמן ס"ג, וש"נ.
יד נגזר (בביראת) ל, א. וכת"ק באורך ברייתא שם (שאין אגוד מנעב). מור ושוע"ע ס"א.
טו וחביבם פ"ו הל' ה.
טז מור ושוע"ע שם.
יז שמת מן, ב. נגזר שם. רש"י שם ע"ב ד"ה ופליג. מור ולבוש ס"א.
יח נגזר יא, ב. רש"י ל, א ד"ה ואגודה. מור ולבוש שם. וראה לעיל ס' כד ס"ג (טלית טאה, ציצית טאה, מצות התהדר). לק"ש ח"א ע' 241 (מהלשון נראה שהוא מן חזו"ה).
יט חזו"ה ל, ב כרבי מאיר. רמב"ם פ"ו הל"ב. מור ושוע"ע ס"א.
כ נגזר שם (שרק המוכרים לולב צריך אגוד עובר על כל תוסף). רש"י שם ל, א ד"ה כנונו. רא"ש פ"ג ס' כה. לבוש ס"א מ"א ס"ק כו.
כא כדלעיל ס' כ"ב.
כב ראה לעיל ס' לז ס"ד.
כג נגזר, ל, א כרנא. מור ולבוש ס"א. מ"א ס"ק ב.
כד ר"ן (יה, א) ד"ה לא לינקט. לבוש ס"ז.

הלכות לולב תרנא

שסב

לקשרן בענין זה שהרי הוא קשר של קיימא שאינו חושש להתיירו עולמית¹² אגודין אותו בעניבה¹³ דהיינו שעושין שתי עניבות זו על גבי זו (אבל אסור לעשות עניבה על גבי קשר כיון שאינו חושש להתיירו עולמית עיין סימן (שמ"א) [ש"י¹⁷]) או שתחבין ראשי הכרך לתוך ענול הכרך¹⁸ כמו שנתבאר:

ז יש נוהגין¹⁹ להגביה ההרס בתוך האגוד למעלה מן הערבה מעט ממעם הידוע להם: **ח** יש נוהגין²⁰ לאגוד ההרס מימינו של הלולב והערבה בשמאלו והלולב באמצע:

ט ויש נוהגין²¹ לאגוד שלשה הרסים אחד מימין הלולב דהיינו מימין האדם²² ואחד משמאלו ואחד באמצע נוטה לצד ימין ושתי הערבות אחד מימינו ואחד בשמאלו:

י וטוב להשפיל ההרס וערבה תוך אגוד הלולב דהיינו שיאגוד אותם בתחתית הלולב בענין שכשיטול הלולב בידו לשם מצוה יהיו בידיו ג"כ ההרס וערבה²³ (ואם לא השפיל ונטל הלולב לבדו בידו וההרס וערבה אגודין בו למעלה הרי זה מותר אע"פ שאינו נוטל ההרס והערבה בידו אין בכך כלום דלקוחה ע"י דבר אחר שמה לקוחה כמו שיתבאר²⁴):

יא נוהגין לעשות בלולב שלש אגודות כנגד שלשה אבות²⁵ דהיינו שמלכד האגוד שאגוד שלשה מינים אלו ביוחד עושין בלולב עצמו עוד שתי אגודות לאגוד העליון כשרדה²⁶ וצריך לזהר מאד שהוא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגוד העליון טפח כדי נענוע²⁷ כמו שנתבאר בסיומן תר"נ²⁸:

יב כל ארבעה מינים הללו צריך ליטמן דרך גדילתן²⁹ דהיינו שיהא ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה³⁰ ואם הפכן בשעה שנטמן לא יצא ידי חובתו במילה זו³¹ והאתרות אע"פ שהוא תלוי באילן עוקצו למעלה מכל מקום דרך גדילתו נקרא עוקצו למטה³² וצריך לזהר מאד בהרס שבא ממרחקים להתייר אגודות ולדאות אם מונח כתיקונו דלפעמים נותנים ראשו של בר זה בצד עקרו של בר זה וגם לפעמים כופפין ראשי הברין³³:

מו ט"ז ס"ק א. וראה דברי תמויה שם ט"ז וקרא ס"ק ה. ובספר המנהגים - חב"ד ע"י 66: על הלולב עצמו עושים שתי כריכות... נוסף על שתי כריכות הג"ל - אגוד הלולב וההרסים והערבות כיוון ע"י שלש כריכות, שלוש כריכות אלו הן כמנשך מפה אהר. נמצא כך הכל משם כריכות (ביאורו בלקו"ש ח"ד ע"י 1368). ועם ע"י 68: בהושענא רבה קודם הלל מסירים שתי הכריכות אשר על הלולב ואין נשארים אלא ג' הכריכות המאגדים את הלולב וההרסים וערבות כיוון (ראה מור וש"ע ס' תריסר ס"א). וראה אגוד מנהגי חב"ד ע"י רפג.
מא ט"ז שם (שיוכל לבססם). פ"י מגדים מושב"י ס"ק א (יוצא לולב טפח). ובספר המנהגים - חב"ד שם: משתלים יששתי הכריכות תחתית מנומטות כהרדסים וערבות. גם כריכה העליונה, מקצתה ע"פ. וראה גדיל תורה (ג"י) 1 ע"י ג.
מח סק"ב.
מט נגדא מה, ב. רמב"ם פ"ז הל"ו תל"ט. לבוש ס"ה. מ"ז ס"ק ב.
נא רש"י שם ד"ה דרך. מור וש"ע ע"ב.
נב נגדא נב, א. לפירוש רש"י שם ד"ה הל"ג הא מדאבדוהי. לבוש שם. מ"ז שם.
נב מ"א ס"ק ו, בשם הרי"ק גאת הל' לולב (ע"י קא). אילת רבם ס"ק יד, בשם המנהג הל' אתרוג ס' ב.
נג מהר"ל הל' לולב (ע"י שצב). והבא בדרכי משה ס"ק א. א"ה וזאת ס"ק ג.

לא אגודו מבע"י או שהתיר בו"ש). וראה ס' המנהגים - חב"ד ע"י 65: מנהגין לאגוד הלולב כמזכה ובערב י"ט. לה ברייתא ריש"י שם ד"ה התר. לבוש שם. ונדלעל ס' שו"מ ס"א ופ"ג.
לו נגדא שם. ר"ף ורא"ש שם. שו"ע שם.
לז סק"ג 1 וט"ג וראה לקו"ש ח"ד ע"י 16 הערה 30. שלחן המלך ח"ב ע"י רסבד.
לא ברייתא ריש"י שם. ר"ף ורא"ש שם. מור ולבוש שם.
לט שו"ת מהר"ל ויזיל ס' קצא. דמ"א ס"א. מדור הראי"ל. וראה ספר המנהגים - חב"ד ע"י 66: מנשתלים שהקריבות לא יראו כל כך.
מ הרשות הר"י אבן שעובע ברשה ליום א' המוכות. נמש משש שם. שו"ת מכתב מובה, נ"ג מצוה (רמב"ם ב' ד"ה כהנים מ"ב). וכן מצוה וסוכה ספ"ה. מדור הראי"ל.
מא מנהג משה. מ"א ס"ק ה. מ"ז סוף ס' תרג.
מב האר"י כפ"י ע"ז חיים שקר כפ ספ"א. ח"א שם. משנת חסדים מ"ב. וכן מצוה וסוכה ספ"ה. מדור הראי"ל.
מג כ"ה כסדרו (ריני הלולב).
מז כי שדרת הלולב כנגד פניו (ראה מדור שם, וש"ע).
מח מהר"ל הל' לולב (ע"י שצב). כשינוי נסחאות). דמ"א ס"א.
מז סיום הס' בשוע"ר לא הגיע לדינו. וראה שו"ע ס"ז. דברי תמויה שם ס"ב.
מח וחדוסי רמז השבט. מהר"ל הל' לולב (ע"י שצב). דמ"א ס"א.

הלכות לולב תרנא

שסג

יך צריך ליטול הלולב ומיניו בידו הימנית ואתרוג בידו השמאלית¹¹ לפי שהלולב יש בו שלש מצות דהיינו לולב הרם וערבה והאתרוג הוא מצוה אחת¹² ואם חיפך יצא ידי חובתו¹³ ומכל מקום טוב לחזור ולטול כדינו בלא כרכה¹⁴.

אפילו אם כבר יצא ידי חובת נמילה ורוצה לחזור ולטול לשם מצוה כגון בשעת אמירת הושענות צריך ליטול הלולב בימין והאתרוג בשמאל¹⁵:

יך אימר יד נטל הלולב בימינו שהוא שמאל של כל אדם והאתרוג בשמאלו שהוא ימין של כל אדם¹⁶ אבל מי שהוא שולש בשתי ידיו נטל הלולב בימינו והאתרוג בשמאלו ככל אדם¹⁷:

מן מו שנקמעה ידו הימנית ויטול הלולב בורועו¹⁸ הימנית¹⁹ שהרי לא נאמר בתורה ולקחתם ביד ולקחה בורוע שמה לקוחה²⁰ ואם אי אפשר ליטול הלולב בורועו הימנית ויטול הלולב בידו השמאלית שהוא חשובה לו כימין ואתרוג בורועו השמאלית²¹ אבל לא יטול שניהם בידו אחת כבת אחת כמו שנתבאר²² ואם אי אפשר לו ליטול האתרוג בורועו השמאלית ויטול הלולב והאתרוג בידו השמאלית בזה אחר זה²³ כמו שיתבאר²⁴:

מן וכן מי שנקמעה ידו השמאלית ויטול האתרוג בורועו השמאלית²⁵ ואם אי אפשר ויטול בורועו הימנית ואם גם זה אי אפשר ויטול שניהם בידו הימנית בזה אחר זה:

יך כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן²⁶ דהיינו סמוך וקודם לתחלת עשייתן²⁷ כמ"ש בסמינן כ"ה²⁸.

ומה הוא מברך על מצות נמילת ארבעה מינים אלו אשר קדשנו במצותיו וצונו על נמילת לולב²⁹ לפי שהלולב גבוה מכולן³⁰ חשוב הוא ונקראת כל האגודה על שמו³¹:

תם ונשלם³² שבה לאל בורא עולם

סח לעיל ס"א.
סו משמעות מ"א שם.
סז לא הניעו לדינו. וראה שו"ע (הב"י) ס"ב.
סח משמעות כל בו סי' עב (לפ"ג ב), לפיכך אלה רבה ס"ק יג.
סט נגמרא לפ"ג א. מור וש"ע ס"ח.
ע ראת הו"ס ש"ם ד"ם עובר. רא"ש פ"ג ס"ל"ג. מור וש"ע שם. לבוש ס"ה. מ"א ס"ק יא (לאחר נמילת הלולב קודם נמילת האתרוג). וכ"ה בספרו.
עא מקצף ז' (לענין תפילין). אחר התנהג קודם הקשירה.
עב ברייתא מ"ג א. מור וש"ע שם. וכ"ה בספרו. וראה לעיל סי' תלב ס"ד.
עג נגמרא ל"ג ב. לבוש ס"ב.
עד רש"י שם ד"ה האויל (ונקרא האנדי על שמו). מכתם שם (ונקראת כל האגודה על שמו. ודרי בכל בו סי' מברכין בפירוש על כל אחד ואחד בשמו). וכ"ה בכל בו סי' עב (לפ"ג ס"ב). וראה גם רש"י ל"א, א ד"ה אין.
עה סיום הסי' לא הניעו לדינו (ובן שאר הסי' עד סוף חלק א"ח"ם ס"ה תרצ"ו). וראה ספרו (דרי הלולב סדר הושענות. סדר הקפות בשמחת תורה. דרי תנוכה. סדר קייאת דגנילת). השלמת דברי נחמיה א"ח"ם עד, ב וויכך (סי' תנ"א. ערך).

נד נגמרא ל"ג ב. מור וש"ע ס"ב. וכ"ה בספרו.
נה נגמרא שם. לבוש ס"ב. מ"ו ס"ק ב. מ"א ס"ק ג.
נו תשובת רבנו יואל, בראב"ה הל' לולב סי' תרנד, (בש"ת הרשב"א ח"א סי' אלף קכ. כל בו סי' עב (לפ"ג רע"ג). רמ"א מ"ג. לפירוש הרמ"א ס"ק מ. מ"ו ס"ק ד.
נז ד"ה שם (לפירוש הל'עית ר"ח מב, א דלא יצא).
נח ד"ה ס"ק ג.
נט תשובת רבנו יואל שם ושם. רא"ש פ"ג סכ"ה. רבנו יוחנן נתיב ח ח"ד (ס, ב). אגודה סוף מוכה ס"ו. מור"ח הל' לולב (ע"י שג"ג). ב"ח ד"ה ויטול, בשם הש"ס (בהנחת המור). רמ"א ס"ג. מ"ו ס"ק ג.
ס כל בו סי' עב (לפ"ג ג). רמ"א שם.
סא ויקח הל' מוכות סי' רכ (ע"י קכ ד"ה גידים). שו"ע ס"ד. לפירוש הרמ"א ס"ק יג.
סב משמעות כל בו סי' עב (לפ"ג ב), לפירוש אלה רבה ס"ק יג. וראה שו"ע צמח צדק א"ח"ם ה"ה ס"ח (אלמא ס"ל רע"ג שנקמעה ידו הימנית לא מוחשב אימור).
סג כל בו שם (לפ"ג ב). מ"א שם. אלה רבה שם.
סד שם. אלה רבה שם. וראה צמח צדק שם: אין ר"ל שהוא מינוי באמת כמו באישר... אלא ר"ל הדחובה לו כימין אע"פ שאינה ימין ממש והוי נמילה חשובה.